

DOBROCHNA BACH-GOLECKA
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego
ORCID: 0000-0003-1945-2659

UNORMOWANIA DOTYCZĄCE LAIKATU (KPK 1917 KAN. 682-725). W KIERUNKU INTERPRETACJI EKLEZJALNEJ

Treść: Wstęp. – 1. Ogólna charakterystyka Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku. – 2. Unormowania dotyczące laikatu (KPK 1917 kan. 682-725). – 3. Postanowienia o laikacie w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. – Podsumowanie.

Wstęp

Zasadniczym celem niniejszych rozważań jest analiza postanowień Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku odnoszących się do osób świeckich (laikatu). Dokonana zostanie interpretacja systemowa kanonów 682-725 KPK 1917 oraz przeprowadzona zostanie interpretacja teologiczna, zmierzająca do zdefiniowania wspólnoty Kościoła, unormowanej w Kodeksie. Uwagi interpretacyjne poprzedzone zostaną ogólną charakterystyką Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku. Z kolei w części końcowej przedstawione zostaną zmiany unormowań dotyczących laikatu wprowadzone w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. W podsumowaniu dokonana zostanie ocena postanowień Kodeksu z 1917 roku wraz z przedstawieniem uwag o charakterze porównawczym regulacji obu Kodeksów.

1. Ogólna charakterystyka Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku

Początki kodyfikacji kanonicznej z 1917 roku sięgają czasów Soboru Watykańskiego I (1869-1870), w ramach, którego podjęte zostały pierwsze próby uporządkowania kanonicznego stanu normatywnego (*Corpus Iuris Canonici*)¹. W późniejszym okresie dodatkowym przyczynkiem dla podjęcia tych działań był swoisty klimat sprzyjający kodyfikacji jako technice prawodawczej (przyjęcie niemieckiego kodeksu cywilnego (BGB), stulecie obowiązywania francuskiego kodeksu cywilnego)². W 1904 roku papież Pius X ustanowił komisję szesnastu kardynałów, na której czele stanął początkowo sam papież, a następnie Pietro Gasparri (1852-1934), profesor prawa kanonicznego z Instytutu Katolickiego w Paryżu³. Celem komisji kodyfikacyjnej było opracowanie projektu kodeksu o charakterze powszechnym, uniwersalnym i systematycznym, zawierającego normy ogólne i abstrakcyjne, a nie kazuistyczne. Prace komisji kardynałów wspomagało kolegium konsultorów, wypełniające funkcje opiniodawcze.

Procedura pracy nad przygotowaniem treści kodeksu miała charakter skomplikowany. Adam Vetulani opisuje ją w następujący sposób: „(...) dwaj referenci niezależnie od siebie formułowali grupę postanowień, dotyczących danego zagadnienia. Ich projekty

---

¹ Podstawy ówczesnego prawa kanonicznego opierały się na pochodzącym z okresu średniowiecza klasycznym prawie kanonicznym, uzupełnianym przez późniejsze normy prawne wywodzące się m. in. z dokumentów soborowych, w szczególności Soboru Trydenckiego (1545-1563), aktów prawnych Kurii Rzymskiej, dokumentów papieskich czy orzecznictwa Roty Rzymskiej. Stan rozproszenia źródeł prawa kanonicznego powodował wątpliwości i trudności, co do ustalenia jego treści. Sytuacja ta stanowiła jedną z przyczyn kodyfikacji prawa kanonicznego; por. S. KUTTNER, *The Code of Canon Law in Historical Perspective*, *The Jurist*, 28 (1968), s. 129-148.

² Por. T. DUVE, *The Codes of Canon Law (1917 and 1983)*, w: *The Oxford International Encyclopedia of Legal History*, red. S.N. Katz, Oxford 2009, s. 352-354.

³ Kardynał (od 1907 roku) Gasparri wywarł tak znaczący wpływ na kodyfikację prawa kanonicznego, że był porównywany do postaci św. Rajmunda z Penyafort; tak H.E. FEINE, *Kirchliche Rechtsgeschichte T. 1. Die Katholische Kirche*, Weimar 1955, s. 639.

(*schemata*) były przesyłane do jednej z dwóch grup konsultorów i tutaj dyskutowane. Dopiero projekt, uzgodniony na posiedzeniu konsultorów szedł pod obrady właściwej komisji kardynałów. Po poczynieniu uwag komisja odsyłała je pod dyskusję konsultorom i dopiero po odesłaniu danych tekstów z powrotem na komisję decydowała ona o ostatecznej redakcji danych postanowień⁴. W 1914 roku projekt kodeksu był gotowy; został przesłany biskupom ordynariuszom oraz wszystkim przełożonym zakonnym, mającym prawo udziału w soborze powszechnym, w celu nadesłania uwag krytycznych. Początkowym zamiarem było ogłoszenie kodeksu w 1915 roku, jednak przystąpienie Włoch do pierwszej wojny światowej spowodowało opóźnienie publikacji. Ostatecznie, po wprowadzeniu poprawek do projektu i przeprowadzeniu drugiej tury konsultacji, kodeks został ogłoszony przez następcę Piusa X, papieża Benedykta XV w dzień Zielonych Świątek 1917 roku bullą *Providentissima Mater Ecclesia*.

Kodeks Prawa Kanonicznego składał się z 2414 kanonów, pogrupowanych w ramach pięciu ksiąg. Pierwsza księga poświęcona została przepisom ogólnym, regulując takie zagadnienia, jak zasady dotyczące obowiązywalności Kodeksu oraz przepisów prawnych niewłączonych bezpośrednio do Kodeksu, prawo zwyczajowe, sposoby obliczania czasu, reskrypty, przywileje i dyspensy. Księga druga poświęcona osobom zawierała kanony dotyczące duchowieństwa, urzędów kościelnych, zakonników oraz świeckich stowarzyszeń religijnych. Księga trzecia, poświęcona rzeczom, zawierała kanony dotyczące sakramentów, miejsc i rzeczy świętych, kultu świętych, o władzy nauczycielskiej, o beneficjach i majątkach kościelnych. Księga czwarta miała charakter proceduralny, odnosząc się do organizacji sądownictwa kościelnego, w ramach postępowania zwyczajnego i nadzwyczajnego,

---

⁴ Szczegóły procedury kodyfikacyjnej przedstawione na podstawie: A. VETULANI, *Historia źródeł powszechnego prawa kanonicznego w zarysie*, Kraków 1937, s. 67-75.

uwzględniając także kanony o procesie beatyfikacyjnym i kanonizacyjnym. Księga piąta dotyczyła przestępstw i kar kościelnych⁵.

Kodyfikacja prawa kanonicznego nie miała mieć charakteru zmiany rewolucyjnej, gdyż kodyfikatorom zależało na zachowaniu ciągłości rozwoju prawa kanonicznego, tradycji i utrzymaniu zasad Kościoła. Z drugiej strony, kodyfikacja nie ograniczyła się do systematycznego normatywnego ujęcia obowiązującego prawa kanonicznego, ponieważ wprowadziła zmiany do dotychczasowego stanu prawnego. Zmiany polegały przede wszystkim na zrezygnowaniu z uregulowania szeregu zagadnień, w szczególności o proveniencji średniowiecznej; w tym kontekście można wskazać na ograniczenie roli kapituł katedralnych w zarządzaniu diecezją. Ponadto, przyjęto ogólną regułę, zgodnie z którą obowiązywały wyłącznie te akty prawne, których moc obowiązująca została potwierdzona w unormowaniach Kodeksu.

Znaczenie kodyfikacji prawa kanonicznego wyraża się w zakończeniu pewnej epoki w historii prawa kościelnego; z drugiej strony równocześnie Kodeks otwiera nową epokę historii prawa Kościoła⁶. Nowość kodyfikacji prawa kanonicznego związana jest z rezygnacją Kościoła z wykonywania władzy świeckiej i ze swoistą spirytualizacją prawa kanonicznego⁷. Proces ten związany był z podjęciem polityki wzmocnienia organizacji kościelnej, podniesieniem dyscypliny wśród duchowieństwa oraz pogłębiania i poszerzania wiedzy teologicznej. W tym kontekście Kodeks miał charakter wewnętrzny, ponieważ odnosił się zasadniczo do struktury wewnętrznej Kościoła, pomijając kwestie zewnętrzne, takie jak relacje państwo – Kościół czy relacje do innych wyznań.

---

⁵ Jak podkreśla Adam Vetulani przyjęta systematyka Kodeksu odbiega od tradycyjnego podziału (*Iudex, Iudicium, Clerus, Connubium, Crimen*), stosując w to miejsce podział sabiniański (*personae, res, actiones*); A. VETULANI, *Historia źródeł...*, s. 68.

⁶ Por. R. NAZ, *Codex Iuris Canonici*, w: *Dictionnaire de Droit Canonique*, red. R. Naz, t. 3, Paris 1942, s. 939-940.

⁷ A. VETULANI, *Historia źródeł...*, s. 73. Jednym z przejawów procesu spirytualizacji było sformułowanie dogmatu o prymacie biskupa rzymskiego i jego nieomylności w sprawach wiary i moralności.

Kodyfikacja prawa kanonicznego okazała się istotna również z innych powodów. Okazała się instrumentem przydatnym dla tworzenia korzystnego obrazu wspólnoty Kościoła w świecie. Wzbudziła ona zwiększone zainteresowanie zarówno w odniesieniu do praktyki działania instytucji kościelnych, jak i wobec prawa kanonicznego, ujmowanego jako teoretyczna refleksja nad relacjami prawnymi w Kościele. Miała ona swoiste znaczenie promocyjne dla nauki prawa kanonicznego, umożliwiając bardziej powszechne i systematyczne studia w ramach jednego aktu prawnego. Ponadto, kodyfikacja przyczyniła się do rozwoju filozoficznej interpretacji prawa kanonicznego; umożliwiając przeprowadzanie swoistej refleksji w perspektywie aksjologicznej i duchowej⁸.

2. Unormowania dotyczące laikatu (KPK 1917 kan. 682-725)

Unormowania dotyczące laikatu znajdują się w drugiej księdze Kodeksu, o osobach, w części trzeciej (kan. 682-725); z kolei część pierwsza drugiej księgi odnosi się do duchowieństwa (kan. 108-486), a część druga do zakonników (kan. 487-681)⁹. Osoby świeckie, czyli laikat, stanowią trzeci stan w Kościele; definiowane są niekiedy w sposób negatywny jako osoby ochrzczone nienależące ani do hierarchii kościelnej ani do zakonu¹⁰. W ramach tej definicji składnikiem ogólnym i pozytywnym jest chrzest, który posiadają zarówno osoby

---

⁸ Przykładowo, w tym kontekście Jean des Graviers wyodrębnia takie cechy prawa, jak charakter osobowy i społeczny, partykularny i powszechny, tradycyjny, ponadnaturalny i istotny w płaszczyźnie duchowej; por. J. DES GRAVIERS, *Le Droit Canonique*, Paris 1967, s. 21-26.

⁹ Unormowania dotyczące laikatu są zatem najbardziej związane, zawierają bowiem jedynie 43 kanony; podczas gdy unormowania o duchowieństwie liczą 378 kanonów, a o zakonnikach 194 kanony.

¹⁰ Por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Kraków 1932, s. 36-37. Pojęcie „laikat” pochodzi od greckiego słowa laos, czyli lud. Z kolei Ignacy Grabowski podaje następującą definicję: „Laikiem albo człowiekiem świeckim, zwie się w pojęciu kościelnym każdy wierny ochrzczony, który nie należy do duchowieństwa, to jest, nie otrzymał żadnego stopnia w hierarchii kościelnej, ani też nie piastuje żadnej władzy jurysdykcyjnej kościelnej”, tak I. GRABOWSKI, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1921, s. 141.

świeckie, jak i duchowne; składnikiem specyficznym i negatywnym jest brak przynależności do hierarchii¹¹. Obrazowo ową zależność przedstawia Jan Wiślicki: „(...) świeccy nie należą do hierarchii, nie posiadają żadnej, najmniejszej nawet, władzy uświęcania, nauczania, rządzenia w Kościele, są pod hierarchią. Stanowią jednak bardzo ważny, bo najliczniejszy stan, który obok stanu duchownego, liczebnie nikłego, i wraz z nim stanowią Kościół”¹².

Unormowania dotyczące laikatu mają charakter dwoisty; po pierwsze odnoszą się do osób świeckich *per se*, wskazując na prawa i obowiązki laikatu; po drugie, dotyczą różnego rodzaju instytucji, których członkami są osoby świeckie (stowarzyszenia kościelne). Postanowienia dotyczące instytucji mają w znacznej mierze charakter proceduralny, odnosząc się do takich aspektów jak powstanie stowarzyszenia, jego cel, statut, majątek, stosunek do miejscowego biskupa ordynariusza, przyjęcie, wystąpienie czy wydalenie członków, władze (moderator i kapelan), tryb podejmowania decyzji, zniesienie lub wygaśnięcie¹³. Cechą różnicującą obie grupy norm: osobistych i instytucjonalnych jest ich nierównomierność regulacyjna; spośród 43 kanonów stanowiących trzecią część księgi drugiej, jedynie 2 kanony odnoszą się bezpośrednio do osób świeckich. W tym kontekście można zauważyć, że normy osobowe, a w szczególności unormowanie kan. 682, określa środki duchowe umożliwiające osobom świeckim podejmowanie działań zmierzających do osiągnięcia zbawienia; z kolei postanowienia instytucjonalne (kan. 684-725) wskazują na swoje otoczenie instytucjonalne, stanowiące środowisko aktywności laikatu.

---

¹¹ Tak J. WIŚLICKI, *Prawa świeckich w Kościele katolickim*, Lublin 1939, s. 10. Na istotną rolę chrztu św. zwracał uwagę R. SOBAŃSKI, *Problem samookreślenia się osoby w ramach struktur Kościoła*, w: *Osoba ludzka a struktury kościelne*, red. J. Krukowski, Lublin 1982, s. 101-108.

¹² J. WIŚLICKI, *Prawa świeckich...*, s. 10.

¹³ Monografie analizujące prawo osobowe zawarte w KPK 1917 niekiedy ograniczają się do analizy regulacji proceduralnych, jak J. BAR, *O zakonach, o osobach świeckich*, Warszawa 1968, s. 321-382.

Unormowania osobowe, zawarte w kan. 682 i 683, mają zróżnicowany charakter. Postanowienie kan. 682 wskazuje na ogólną, zasadniczą regułę dostępu osób świeckich do dóbr duchowych, stanowiących pomoc do osiągnięcia zbawienia. Ma ono zatem charakter normy fundamentalnej, określającej istotne prawo laikatu do uczestniczenia w życiu Kościoła oraz do współpracy z hierarchią kościelną. Z kolei postanowienie kan. 683 ma charakter normy szczegółowej, wskazującej na drobne rozstrzygnięcie proceduralne. Zgodnie z postanowieniami kanonu 683 osobom należącym do laikatu nie wolno nosić strojów duchownych¹⁴. Wydaje się, że racją tego postanowienia jest dążenie do wyraźnego rozgraniczenia i rozróżnienia osób przynależnych do różnych stanów. Nie odnosi się ono jednak do zasadniczych reguł funkcjonowania laikatu w życiu codziennym Kościoła.

Istotnym unormowaniem odnoszącym się do osób świeckich jest postanowienie kan. 682, zgodnie z którym mają oni prawo otrzymywania dóbr duchowych (*spiritualia bona*) i pomocy koniecznych do zbawienia, znajdujących się w dyspozycji Kościoła¹⁵. Rozporządzenie środkami zbawienia zostało powierzone duchownym, zgodnie z zasadą *salus animarum suprema lex esto*¹⁶. Obowiązkom hierarchii odpowiada prawo osób świeckich, a zatem laicy mogą się domagać udzielania dóbr duchowych na zasadzie karności kościelnej. Wydaje się, że postanowienie kan. 682 ma charakter zasadniczy dla określenia pozycji osób świeckich w Kościele: są oni grupą najliczniejszą pod

---

¹⁴ Kanon ten obecnie nie obowiązuje, gdyż nie został unormowany w ramach KPK 1983.

¹⁵ W tym kontekście Julian Młynarczyk zauważa, że: „(...) świeccy, dlatego że są członkami Kościoła, mają prawo wymagać od duchownych swych pasterzy, aby im administrowali”; J. MŁYNARCZYK, *Prawo kościelne według Kodeksu Piusa X. T. I. Prawo osobowe*, Sandomierz 1918, s. 211. Odpowiednikiem tego unormowania jest kanon 213 KPK 1983, powtarzający prawo osób świeckich do otrzymywania pomocy z dóbr duchowych Kościoła, w szczególności zaś słowa Bożego i sakramentów.

¹⁶ Zgodnie z treścią kan. 1322 § 2 KPK 1917 Kościół ma prawo i obowiązek nauczać wszystkie narody nauk ewangelicznych, niezależnie od jakiegokolwiek władzy świeckiej. W szczególności głoszenie praw wiary odbywa się w ramach nauczania katechetycznego, kazań, misji ludowych wewnętrznych oraz misji zewnętrznych.

względem ilościowym, która została powierzona trosce i opiece hierarchii kościelnej. Laikat ma prawo do owej troski i opieki duchowej ze strony duchownych. Prawo to ukierunkowane jest na osiągnięcie zbawienia. Korelatem prawa laikatu jest zobowiązanie hierarchii do udzielania środków pomocy duchowej, zgodnie z normami dyscypliny kościelnej. Świadczenie pomocy nie ma charakteru dowolnej aktywności, ale ma odbywać się zgodnie z regułami proceduralnymi.

W kontekście unormowania kan. 682 można wyodrębnić pewną wzajemność zobowiązań, zarówno laikatu, jak i duchowieństwa. Osoby świeckie mogą domagać się udzielania sakramentów i sakramentaliów; z kolei przedstawiciele hierarchii kościelnej mogą domagać się od nich spełnienia warunków proceduralnych; w przeciwnym wypadku mogą oni odmówić udzielenia posług duchownych (kan. 731, 1148-1149). Duchowni wezwani są do rozporządzania dobrami duchowymi z największą starannością i pobożnością.

Mocą swojej przynależności do Kościoła, mającej swe źródło w sakramencie chrztu św. osoby świeckie nabywają pewne prawa i zaciągają obowiązki; jak podkreśla Ignacy Grabowski, mogą także wywierać pewien wpływ na stosunki kościelne¹⁷. Wśród obowiązków osób świeckich można wymienić zobowiązanie do używania środków potrzebnych do zbawienia, pod kierownictwem Kościoła. W szczególności, osoby świeckie winny poddać się powadze nauczycielskiego urzędu Kościoła w sprawach odnoszących się do życia nadprzyrodzonego, reguł wiary i obyczajów. Osoby świeckie zobowiązane są do jawnego wyznawania wiary, zwłaszcza gdyby milczenie oznaczało zaparcie się wiary, łączyło się ze wzgardą religii albo prowadziło do wywołania zgorszenia (kan. 1325). Zarówno rodzice (opiekunowie), jak i dzieci (wychowankowie) są zobowiązani do nabywania odpowiedniej wiedzy religijnej, wystrzegania się złych wpływów, które mogłyby wiarę osłabić lub skazić czystość obyczajów, jak również dbania o dobra doczesne, a w szczególności o rozwój fizyczny (kan. 769, 1113, 1335, 1372).

---

¹⁷ Por. I. GRABOWSKI, *Prawo kanoniczne...*, s. 141-142.

Kodeks Prawa Kanonicznego zawiera unormowania, które umożliwiają osobom świeckim uczestniczenie w pewnym zakresie w działalności władz kościelnych; mogą oni radą wspierać zwierzchników kościelnych w niektórych czynnościach urzędowych, przykładowo w charakterze rzeczoznawców (kan. 1280, 1787, 1792, 1808, 1976, 2031), notariuszy i adwokatów (kan. 373, 1592, 1657), mogą pomagać w administracji majątku kościelnego (kan. 1521) i współdziałać przy obsadzaniu beneficjów kościelnych (kan. 1452, 1455-1457), mogą również zajmować się katechizacją (kan. 1333)¹⁸. Uczestnictwo osób świeckich w działalności Kościoła nie oznacza jednak uprawnień do sprawowania władzy. W szczególności, osoby świeckie nie mogą brać udziału w wyborach kościelnych oraz nadawaniu urzędów (kan. 166, 1452, 1457), nie mogą pełnić funkcji sędziego polubownego w sprawach kościelnych (kan. 1574, 1931). Wśród obowiązków osób świeckich Kodeks wyodrębnia zobowiązanie do przystępowania do sakramentu pojednania i Eucharystii przynajmniej jeden raz w roku (kan. 859, 906), brania udziału w nabożeństwach kościelnych (kan. 1248)¹⁹, do wspierania instytucji kościelnych moralnie i materialnie, przyczyniania się do budowy kościołów (kan. 1186, 1496).

Inne prawa i obowiązki osób świeckich unormowane są w różnych miejscach Kodeksu; jak podkreśla Jan Wiślicki, opierają się one z jednej strony na zasadzie równości kościelnej (wobec władzy nauczycielskiej, kapłańskiej, prawodawczej, administracyjnej, ale także równości wobec sprawiedliwości i równości prawa wobec środków zbawienia), z drugiej strony ich fundamentem są wolności kościelne (wolność osobista, przemieszczania się, nienaruszalność mieszkania, wolności myśli, sumienia i kultu, wolność słowa i prasy, wolność zgromadzenia i zrzeszenia)²⁰. Z kolei Józef Krukowski wskazuje, że

---

¹⁸ Katechizacją mogą zajmować się pobożne osoby świeckie, w szczególności te, które działają w sodalicii nauczania chrześcijańskiego w ramach parafii. W tym kontekście kan. 776 KPK 1983 wymienia świeckich katechetów.

¹⁹ W tym kontekście kan. 1262 (nieobowiązujący w KPK 1983) wskazuje na tradycję oddzielenia w kościele mężczyzn i kobiet oraz odpowiedniego ubioru (odkryta głowa w przypadku mężczyzn, zakryta głowa i skromny ubiór w przypadku kobiet).

²⁰ J. WIŚLICKI, *Prawa świeckich...*, s. 21-91.

na gruncie przepisów prawa kodeksowego można wyodrębnić swoisty „mały katalog” praw człowieka, takich jak: prawo do zawarcia małżeństwa (kan. 1035), prawo do swobodnego zawarcia małżeństwa (kan. 1087), prawo do swobodnego wyboru stanu kapłańskiego (kan. 1325), prawo do ochrony prawnej (kan. 1667), prawo do wolności wyznania wiary w sensie wolności od przymusu (kan. 1351), prawo do stowarzyszania się w Kościele (kan. 684), prawo do dóbr duchowych i do żądania pomocy (środków) niezbędnych do zbawienia, jakie zostały powierzone Kościołowi (kan. 682)²¹. W ramach tego ostatniego uprawnienia należy podkreślić, że korzystanie z niego zostało uzależnione od decyzji władzy kościelnej.

Kanonistyka przedsoborowa, która opiera się na analizie Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, chętnie podejmowała problematykę praw człowieka w Kościele, analizując, które z nich należą się osobom w Kościele i powinny być chronione przez prawo kanoniczne. Przykładowo²², L. De Luca wykazuje, że prawo kanoniczne chroni następujące prawa człowieka: prawo do życia, prawo do integralności fizycznej, prawo do podróżowania i zmiany miejsca zamieszkania, prawo do stowarzyszania się, prawo do wolności religijnej, prawo do prowadzenia działalności zawodowej, prawo do zawarcia małżeństwa²³. Z kolei W. Bertrams wskazuje na takie prawa, jak: prawo do wolności sumienia, prawo do wolności wyboru życia (małżeństwo, dziewictwo), prawo do komunikowania się i stowarzyszania się z innymi wiernymi świeckimi, prawo do uzyskania pouczenia o prawdach wiary, prawo do uczestniczenia w kulcie, do przyjmowania sakramentów, do kierownictwa duchowego²⁴.

---

²¹ Por. J. KRUKOWSKI, *Prawna ochrona uprawnień osoby ludzkiej w Kościele*, w: *Osoba ludzka a struktury kościelne*, red. J. Krukowski, Lublin 1982, s. 226.

²² Przykłady wskazane na podstawie: J. KRUKOWSKI, *Prawna ochrona...*, s. 226-227.

²³ Tak J. DE LUCA, *I diritti fondamentali dell'uomo nell'ordinamento canonico*, Acta congressus internationalis iuris canonici (Romae 25-30 IX 1950), Romae 1953, s. 88-103.

²⁴ Tak W. BERTRAMS, *De influxu Ecclesiae in iura baptisatorum*, *Periodica de re morali, canonica, liturgica* 49 (1960), s. 417-457.

Wymiar instytucjonalny aktywności ludzi świeckich związany jest z ich udziałem w funkcjonowaniu różnego rodzaju stowarzyszeń; mogą oni zarówno wstępować i działać w już istniejących stowarzyszeniach, jak i zakładać nowe (kan. 684)²⁵. Osoby świeckie powinny wystrzegać się udziału w stowarzyszeniach tajnych, o celach wyrotowych czy buntowniczych, w szczególności zaś masonerii (kan. 2335). Stowarzyszenia stanowią związki różniące się od zakonów i instytucji życia konsekrowanego tym, że ich członkowie są mniej związani instytucjonalnie z funkcjonowaniem danego związku: osoby świeckie nie składają ślubów, nie żyją we wspólnocie, ich przynależność do związku ma bardziej luźny charakter, gdyż mogą w dowolnym czasie ze związku wystąpić. Cele stowarzyszeń związane są z dążeniem do doskonalenia życia chrześcijańskiego, z chęcią wykonywania dzieł pobożnych i dobroczynnych oraz dążeniem do rozwoju publicznego kultu chrześcijańskiego²⁶.

Stowarzyszenia wiernych świeckich (*associationes fidelium*) zachowują szczególną więź z Kościołem, wyrażającą się przez ich założenie (*associatio erecta*) lub przynajmniej zatwierdzenie (*associatio approbata*) przez odpowiednią władzę kościelną. Ponadto należy je odróżnić od prywatnych stowarzyszeń świeckich (*associationes laicales*), które powstają dla celów dobroczynnych lub religijnych, ale brak im elementu formalnego założenia bądź zatwierdzenia przez władzę kościelną²⁷.

Postanowienia Kodeksu odnoszą się również do proceduralnych aspektów tworzenia stowarzyszeń, związanych z zatwierdzeniem (erygowaniem) przez odpowiednią władzę kościelną; dopełnienie tego warunku jest konieczne dla uzyskania przez dane stowarzyszenie

---

²⁵ W tym kontekście P. Andrieu-Guitrancourt wskazuje szeroki zakres prawa do stowarzyszania się osób świeckich, stanowiącego swoistą odpowiedź na wyzwania współczesności i narzędzie do podejmowania kolektywnych działań laikatu w ramach wspólnoty politycznej; tak P. ANDRIEU-GUITRANCOURT, *Les Principes Sociaux du Droit Canonique Contemporain*, Paris 1939, s. 134-136.

²⁶ Odpowiednikiem kan. 685 KPK 1917 jest kan. 298 KPK 1983, usytuowany w ramach tytułu piątego „Stowarzyszenia wiernych” księgi drugiej „Lud Boży”.

²⁷ Por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne...*, s. 37-38.

osobowości prawnej (kan. 687). Stowarzyszenia powinny posiadać odpowiednie nazwy, wyrażające ducha pobożności (kan. 688) oraz statut zaaprobowany przez Stolicę Apostolską lub miejscowego ordynariusza (kan. 689). Nadzór nad stowarzyszeniami zasadniczo sprawowany jest przez biskupa ordynariusza, który ma prawo wizytacji stowarzyszeń oraz prawo wglądu w sprawozdania z zarządu dobrami doczesnymi (kan. 690-691).

Osoba świecka, pragnąca zostać członkiem stowarzyszenia, powinna zostać formalnie do niego przyjęta, zgodnie ze statutem danego związku (kan. 694)²⁸. Co do zasady, ta sama osoba może należeć do kilku stowarzyszeń. Stowarzyszenia mają prawo odbywania zebrań, wyboru władz, za wyjątkiem moderatora i kapelana, który powoływany jest przez lokalnego biskupa ordynariusza (kan. 697-698). Z ważnych powodów każdy członek stowarzyszenia może zostać z niego wydalony, zgodnie z regulacjami statutu (kan. 696). Z ważnych powodów oraz z uwzględnieniem prawa odwołania do Stolicy Apostolskiej, możliwe jest zniesienie stowarzyszeń przez biskupa ordynariusza (kan. 699)²⁹.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku reguluje trzy rodzaje stowarzyszeń świeckich, mianowicie trzecie zakony, bractwa i pobożne związki (kan. 700)³⁰. Trzecie zakony (stowarzyszenia tercjarские) stanowią zrzeszenie osób, zatwierdzone przez Stolicę Apostolską, które dążą do doskonałości chrześcijańskiej w duchu danego zakonu, jednak w sposób odpowiadający życiu ludzi świeckich. Trzecie zakony zorganizowane są w podobny sposób jak właściwe zakony, w oparciu

---

²⁸ Nie jest możliwe przyjęcie w poczet członków stowarzyszenia osób wbrew ich woli; ponadto nie można przyjąć osób nieobecnych, niekatolików, osób należących do potępionych sekt czy jawnogrzešników (kan. 693).

²⁹ Prawo lokalnego ordynariusza jest ograniczone wyjątkiem odnoszącym się do stowarzyszeń erygowanych przez Stolicę Apostolską, które mogą być zniesione wyłącznie przez nią (kan. 699).

³⁰ Podział ten w znacznej mierze ma już charakter historyczny, ze względu na odmienny podział stowarzyszeń obowiązujący w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Obowiązujące obowiązujące regulacje wyróżniają jedynie publiczne stowarzyszenia wiernych i prywatne stowarzyszenia wiernych.

o wyodrębnione terytorialnie prowincje i domy. Członkowie trzeciego zakonu uprawnieni są do uczestnictwa w procesjach i nabożeństwach w sposób kolegialny, w odpowiednich habitach, z własnym krzyżem i odznakami.

Pobożne związki (*piae uniones*) oznaczają stowarzyszenia wierznych założone w celu wykonywania dzieł pobożności i miłosierdzia (kan. 707); w przypadku, gdy związek zorganizowany jest na wzór prawny określany jest jako sodalicja; zaś jeżeli sodalicja powstaje w celu propagowania kultu publicznego określana jest jako bractwo (*confraternitas*). Kodeks wskazuje na swoistą gradację związków, które mogą otrzymywać łaski i przywileje, w tym prawo agregacji innych stowarzyszeń tego samego rodzaju i o tych samych celach bezpośrednio od Stolicy Apostolskiej; przykładowo arcysodalicja ma prawo agregowania innych sodalicji, arcybractwo ma prawo agregowania innych bractw, zaś pierwszorzędne związki mogą agregować pobożne związki (kan. 720).

Analizując postanowienia Kodeksu odnoszące się do stowarzyszeń należy podkreślić kilka kwestii. Po pierwsze, unormowania te mają istotny charakter ze względu na realizację prawa do stowarzyszenia się osób świeckich. W tym zakresie odpowiadają społecznej naturze człowieka, dążącego do realizacji wyznawanych wartości nie tylko w ramach aktywności indywidualnej, ale również we wspólnocie z innymi. Postanowienia Kodeksu umożliwiają osobom świeckim podejmowanie działań w ramach stowarzyszeń wiernych, w ramach których szczególna rola została przypisana tym stowarzyszeniom, które utrzymują więź z Kościołem instytucjonalnym. Owa więź wyraża się w dwojaki sposób: pierwotnie, przez założenie danego stowarzyszenia przez hierarchię kościelną (*associatio erecta*) albo wtórnie, przez zatwierdzenie już istniejącego stowarzyszenia (*associatio approbata*). W tym zakresie postanowienia Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku mają charakter paternalistyczno-opiekuńczy, podkreślając znaczenie stowarzyszeń założonych bądź zatwierdzonych przez władze kościelne, a umniejszając rolę tzw. prywatnych stowarzyszeń wiernych, pozbawionych owej instytucjonalnej więzi z Kościołem.

Wydaje się, że ów paternalistyczny rys unormowań o stowarzyszeniach wiernych należałoby interpretować w ramach ogólnej perspektywy Kodeksu. Został on opracowany w historycznej sytuacji kryzysu Kościoła, w celu wzmocnienia decyzyjnej struktury hierarchicznej. W tym kontekście unormowania dotyczące wiernych świeckich mają charakter drugoplanowy, odnosząc się do osób podlegających trosce duszpasterskiej duchowych. Stowarzyszenia wiernych stanowią zatem strukturę umożliwiającą aktywność osób świeckich, z zachowaniem współpracy z reprezentantami duchowieństwa.

3. Postanowienia o laikacie w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Wydaje się, że można uznać, że najbardziej zasadnicze zmiany wprowadzone nowym Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1983 roku, dotyczą określenia pozycji wiernych świeckich³¹. Księga druga Kodeksu zatytułowana jest „Lud Boży” i podzielona jest na trzy części: odnoszącą się do wiernych, regulującą hierarchiczny ustrój Kościoła oraz dotyczącą instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Znamienny jest podział części pierwszej księgi drugiej odnoszącej się do wiernych, gdyż w tytule pierwszym uregulowane są obowiązki i prawa wszystkich wiernych; w tytule drugim uregulowane są obowiązki i prawa wiernych świeckich, tytuł trzeci odnosi się do osób duchownych, tytuł czwarty odnosi się do parafur personalnych, zaś w tytule piątym, ostatnim, unormowane są stowarzyszenia wiernych.

Systematyka powyższa ma charakter niezwykle znaczący; po pierwsze przez przyjęcie ogólnej definicji wiernych jako kategorii obejmującej zarówno osoby świeckie, jak i duchowne. Po drugie, zgodnie z systematyką księgi drugiej pierwszeństwo regulacji zostało przypisane wiernym świeckim (tytuł drugi), podczas gdy duchowni

---

³¹ Pozostałe zmiany odnoszące się do systematyki Kodeksu nie mają tak radykalnego charakteru, związane są bardziej z przyporządkowaniem norm do nowo wyodrębnionych ksiąg Kodeksu, dotyczących nauczycielskiego zadania Kościoła (księga trzecia) oraz uświęcającego zadania Kościoła (księga czwarta).

(święci szafarze) stanowią przedmiot regulacji tytułu trzeciego. Po trzecie, jak podkreśla Wojciech Góralski, taki układ materii legislacyjnej wywodzi się z dokumentów Soboru Watykańskiego II i w pełni koresponduje ze strukturą konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, w której najpierw mówi się o Ludzie Bożym (w rozdziale drugim), a następnie o ustroju hierarchicznym Kościoła (w rozdziale trzecim)³².

Argument związany z oddziaływaniem dokumentów soborowych na kształt regulacji Kodeksu Prawa Kanonicznego w odniesieniu do struktury księgi drugiej (zatytułowanej „Lud Boży”) jest jedynie częściowo adekwatny, ponieważ w konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* problematyka osób świeckich unormowana jest w rozdziale czwartym, bezpośrednio następującym po rozdziale trzecim regulującym hierarchiczny układ Kościoła, w szczególności w odniesieniu do episkopatu; z kolei powszechne powołanie do świętości w Kościele stanowi przedmiot dopiero rozdziału piątego. Systematyka kodeksowa ma charakter odmienny, ponieważ najpierw reguluje obowiązki prawa i wszystkich wiernych, następnie wiernych świeckich, później zaś osób duchownych.

Zgodnie z unormowaniem kan. 204 § 1 KPK 19183 za wiernych uważani są „(...) ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”. W ramach powyższej definicji chrzest jest uznawany za element konstytutywny Ludu Bożego; stanowi on zatem fundament dalszej aktywności wiernych, związanej z wypełnianiem misji Kościoła. Misja ta powiązana jest w posłannictwo Chrystusa: kapłańskie, prorockie i królewskie. Normy te mają zastosowanie do wszystkich wiernych. Dodatkowo, zgodnie z postanowieniami kan. 208 KPK 1983, „(...) wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na

---

³² Por. W. GÓRALSKI, *Lud Boży: Kościelne prawo osobowe*, Częstochowa 2006, s. 6-7.

skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego”. Postanowienia Kodeksu statuują zatem zasadę równości wiernych, którzy zgodnie z własną pozycją i zadaniem, są powołani do realizacji posłannictwa Kościoła w świecie. Działania te nie powinny być podejmowane w sposób indywidualny i niepowiązany z aktywnością innych, ale powinny być wzajemnie powiązane i wyrażać ducha współpracy. W kontekście działań wspólnych istotne są postanowienia kan. 225 § 1 KPK 1983, zgodnie z którym świeccy „(...) mają ogólny obowiązek i zarazem prawo współpracować – czy to indywidualnie, czy też zrzeszeni w stowarzyszeniach – ażeby Boże przepowiadanie zbawienia było poznane przez wszystkich ludzi na całym świecie i przez nich przyjęte”.

Kodeksowa zasada współpracy wiernych może być realizowana na różny sposób; przykładowo Piotr Wierzbicki wyodrębnia w tym zakresie współpracę wiernych świeckich z duchownymi w realizacji nauczycielskiego zadania Kościoła oraz w realizacji uświęcającego zadania Kościoła, ponadto współpracę w zarządzaniu Kościołem partykularnym³³. W kontekście współpracy w realizacji nauczycielskiego zadania Kościoła możliwe jest wyodrębnienie zadań w ramach zwyczajnej działalności ewangelizacyjnej wiernych świeckich (w ramach małżeństwa, rodziny, pracy, życia społecznego, politycznego, gospodarczego i kulturalnego) oraz zadań nauczania podejmowanych z mandatu Kościoła (przykładowo, w ramach współpracy w przepowiadaniu Słowa Bożego, w katechizacji, na misjach, w ramach współpracy w szkołach katolickich, na uniwersytetach, w środkach masowego przekazu). W kontekście współpracy w realizacji uświęcającego zadania Kościoła możliwe jest wyodrębnienie aktywności wiernych świeckich i duchowieństwa w ramach przygotowania do sakramentów oraz sprawowania sakramentów (innych aktów kultu Bożego, środków uświęcania wiernych). Z kolei współpraca w zarządzaniu Kościołem partykularnym może wyrażać się w odniesieniu do władzy ustawodawczej (współpraca na synodzie diecezjalnym,

---

³³ Por. P. WIERZBICKI, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi w Kościele partykularnym według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2016.

działalności w ramach diecezjalnej rady duszpasterskiej), w odniesieniu do władzy wykonawczej (w ramach pracy w kurii diecezjalnej, współpraca w zarządzaniu parafią), w odniesieniu do władzy sądowniczej (sprawowanie funkcji sądowych). Zdaniem Piotra Wierzbickiego, przewidziany w Kodeksie obowiązek współpracy wiernych w realizacji zadań Kościoła partykularnego wymaga przede wszystkim dbałości o tworzenie dobrej atmosfery i życzliwości, a w szczególności współpracy w ramach odpowiednich środowisk, umożliwiających spotkanie, dialog i szukanie możliwych rozwiązań³⁴. Wydaje się, że takimi środowiskami mogą być wspólnoty i stowarzyszenia wiernych, unormowane w ramach tytułu piątego księgi drugiej KPK 1983 (kan. 298-329).

Sobór Watykański II podkreślił prawa świeckich do tworzenia i kierowania stowarzyszeniami, co jak zaznacza Jan Dyduch, stanowiło wyraz zaufania do dojrzałości i odpowiedzialności laikatu³⁵. Normy prawne o stowarzyszeniach wiernych zawarte w nowym Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku ujmują w sposób wyczerpujący prawo osób świeckich do wstępowania do stowarzyszeń, aktywnego działania w nich, przewodniczenia im oraz zakładania nowych związków. Kodeks wskazuje na nowy podział stowarzyszeń w porównaniu do podziału zawartego w KPK 1917, gdyż wyodrębnia stowarzyszenia publiczne (kan. 312-320), stowarzyszenia prywatne

---

³⁴ Por. P. WIERZBICKI, *Współpraca wiernych...*, s. 288.

³⁵ W szczególności Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* wskazuje, że świeccy mogą prowadzić działalność apostołską bądź to indywidualnie, bądź zrzeszeni we wspólnotach lub stowarzyszeniach. Stowarzyszenia powinny podkreślać konieczność zachowania łączności pomiędzy życiem praktycznym a wiarą; nie są one bowiem celem samym w sobie, ale powinny służyć realizacji posłannictwa Kościoła wobec świata. W szczególności należy respektować swoistą ekonomię instytucjonalną i unikać rozproszenia sił przez nadmierne tworzenie nowych stowarzyszeń, bez wystarczającego powodu bądź w sytuacji bezkrytycznego przenoszenia pewnych form organizacyjnych ustanowionych w jednym kraju, do drugiego (pkt. 15, 19). Por. J. DYDUCH, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 95. W tym kontekście unormowania Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku zostały uznane za niewystarczające i wymagające modyfikacji.

(kan. 321-326) oraz wskazuje na normy specjalne dotyczące stowarzyszeń wiernych świeckich (kan. 327-329)³⁶.

Kodeks stanowi, że wszystkie stowarzyszenia wiernych podlegają nadzorowi kompetentnej władzy kościelnej, która ma troszczyć się o zachowanie wiary i obyczajów, a także badać potencjalne nadużycia dyscypliny kościelnej (kan. 305 § 1 KPK 1983). Wydaje się, że postanowienia te korespondują z prawem do swobodnego prowadzenia stowarzyszeń, gdyż nie ograniczają w sposób nadmierny funkcjonowania związków wiernych. Wyrażają one zasadniczo troskę duszpasterską hierarchii, stanowiąc pewien łącznik pomiędzy stowarzyszeniami wiernych a duchowieństwem, umożliwiając ich wzajemny kontakt.

Podsumowanie

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku stanowił wielkie osiągnięcie kodyfikacyjne, porządkujące prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego u progu XX wieku. Wyrażał dążenie do unormowania reguł funkcjonowania wspólnoty kościelnej skoncentrowanej na wymiarze duchowym, a nie władztwie politycznym i świeckim. W tym zakresie kodyfikacja prawa kanonicznego stanowiła przejaw jego spirytualizacji, wzmocnienia wymiaru duchowego w porównaniu do aktywności Stolicy Apostolskiej przeszłych wieków, wyrażającej także dążenia i działania związane z doczesnym władztwem Państwa Kościelnego. Paradoksalnie, okoliczności związane z tzw. kwestią rzymską³⁷: procesem zjednoczenia Włoch, upadkiem Państwa Kościelnego w 1870 roku i okresem bezterytorialnego *interregnum* papieżstwa, zakończono powstaniem Państwa Watykańskiego w 1929 roku, przyczyniły się do oczyszczenia regulacji prawno-kanonicznych i silniejszej artykulacji unormowań o charakterze istotnym.

Owe istotne unormowania odnoszą się *prima facie* do reguł funkcjonowania hierarchii kościelnej, zarówno w kontekście jej tworzenia,

---

³⁶ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2. *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 103-110.

³⁷ Por. D. BACH, *Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego*, *Przeгляд Zachodni* 3 (2001), s. 143-165.

bieżącego działania, jak i procedur związanych z administrowaniem dobrami duchowymi. Znakomita większość postanowień Kodeksu związana jest właśnie z określeniem zasad aktywności kleru, ukierunkowanej wszak na świadczenie pomocy w osiągnięciu zbawienia przez osoby świeckie, laikat. Czy zasadne jest, zatem stanowisko o „wielkim nieobecny”, wyrażającym brak bezpośrednich regulacji dotyczących Ludu Bożego, w rozumieniu księgi drugiej obecnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku? Czy skromna ilość postanowień zawartych w KPK 1917 odnoszących się wprost do laikatu, stanowiąca wszak jedynie 43 kanony, oznacza swoisty brak i mankament podjętej u progu XX-wiecznej współczesności kodyfikacji?

Wydaje się, że poczynione wyżej rozważania skłaniają do udzielenia negatywnej odpowiedzi na postawione pytania; a zastosowana argumentacja może mieć charakter różnorodny. Po pierwsze, mała ilość unormowań części trzeciej księgi drugiej KPK 1917 dotyczącej laikatu nie oznacza, że prawa i obowiązki osób świeckich regulowane są wyłącznie przez zawarte tam 43 kanony. Postanowienia odnoszące się do laikatu rozsiane są bowiem w różnych częściach Kodeksu; także te normy, które nie dotyczą wprost osób świeckich, mogą dotyczyć ich w sposób pośredni i pomocniczy. Po drugie, także normy odnoszące się do praw i obowiązków hierarchii kościelnej mogą być interpretowane jako regulujące obowiązki i prawa laikatu, rozumianego jako zasadniczy adresat aktywności kleru. Ten sposób rozumienia postanowień Kodeksu może być zilustrowany przykładem fundamentalnego w swej treści kan. 682 statuującego prawo laikatu do otrzymywania dóbr duchowych od hierarchii kościelnej i korespondującego mu zobowiązania duchowieństwa do świadczenia osobom świeckim pomocy koniecznej do osiągnięcia zbawienia. Po trzecie, możliwe jest podjęcie próby legitymizacji skromnych postanowień Kodeksu odnoszących się do laikatu, przez wskazanie, że normują one zasadnicze aspekty materialne i proceduralno-instytucjonalne aktywności osób świeckich w Kościele³⁸. W szczególności, unormowania Kodeksu

---

³⁸ W tym zakresie postanowienia Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku stanowią rozwinięcie pierwotnych regulacji Kodeksu z 1917 roku, określając pola

odnoszące się do stowarzyszeń osób świeckich wskazują na potrzebę ich funkcjonowania, w kontekście słów Chrystusa: „Bo gdzie są dwaj lub trzej zebrani w imię moje, tam ja jestem pośród nich” (Mt 18,20), oraz przydatność w procesie osiągnięcia dojrzałości chrześcijańskiej laikatu³⁹.

Po czwarte, możliwe jest zastosowanie argumentu historycznego, odnoszącego się do uwzględniania konkretnych okoliczności i turbulencji danego czasu (epoki). W tym kontekście należy stwierdzić, że w momencie podejmowania i prowadzenia działań nad kodyfikacją prawa kanonicznego, zwłaszcza w okolicznościach toczącej wojny światowej, konieczne było skoncentrowanie aktywności regulacyjnej na kwestiach odnoszących się do hierarchii kościelnej jako podmiotu decyzyjnego w ramach Kościoła. Określenie zasad funkcjonowania duchowieństwa (elit) przyczynić się, bowiem może do prawidłowego działania całej wspólnoty, w ramach której świeccy członkowie stanowią przedmiot aktywności duszpasterskiej hierarchii kościelnej. W ramach tej wizji zarówno duchowieństwo, jak i laikat, stanowią łącznie wspólnotę eklezjalną, podejmując różne zadania wynikające z funkcji pełnionych w Kościele.

Podsumowując powyższy argument historyczny należy wskazać, że dalsza ewolucja prawa kanonicznego, a w szczególności przyjęcie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 roku, doprowadziło do znacznego zwiększenia postanowień dotyczących osób świeckich w Kościele. W konsekwencji posoborowego otwarcia na świat (*aggiornamento*), wzmocnienia tendencji demokratycznych i pozycji jednostki w społeczeństwie, idee te znalazły swoje odzwierciedlenie także w unormowaniach Kodeksu. W tym kontekście stanowiły one uzupełnienie i ewolucję postanowień dotyczących laikatu zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku.

---

współpracy osób świeckich i duchownych; por. P. WIERZBICKI, *Współpraca wiernych...*, Lublin 2016.

³⁹ Por. W. SŁOMKA, *Dojrzałość chrześcijańska a struktury kościelne*, w: *Osoba ludzka a struktury kościelne*, red. J. Krukowski, Lublin 1982, s. 146-147.

Norms on laity (Code of Canon Law 1917 can. 682-725). In search of an ecclesiastical interpretation

The main subject of the article is focused upon the analysis of the provisions of the Code of Canon Law of 1917 on laity. Those provisions are contained in the third part of the second book on persons and are enlisted in solely 43 canons. The fundamental provision among those seems to be can. 682 stipulating the rights of laity of receiving from the clergy, according to the norm of ecclesiastical discipline, spiritual goods and especially aids necessary for salvation. Other provisions concerning laity are focused upon procedural aspects of associations of the faithful, like third orders, archconfraternities and confraternities, pious unions (can. 684-725). Moreover, other rights and obligations of the laity provided for in the Code are identified in order to establish the functional ecclesiastic relationship between the clergy and laity. The modest regulation on laity within the Code of Canon Law of 1917 is contrasted to the vast number of provisions of the Code of Canon Law of 1983, whereas the second book of the Code is dealing with the Christ's faithful. It seems that the abundance of provisions on laity may be explained by the influence of the Second Vatican Council. Within this comparative perspective the laity provisions of the Code of Canon Law of 1917 may be regarded as an evolutionary regulation, necessary in order to establish solid foundations of the Church's functioning within the modern era. Therefore the codification of canon law of 1917 should be evaluated as an result of the regulatory effort of the Church emerging from the circumstances of the First World War perspective and the dawn of the contemporary period.

SŁOWA KLUCZOWE: prawo kanoniczne; kodeks prawa kanonicznego; laikat; stowarzyszenia wiernych; eklezjologia

KEYWORDS: Canon law; Code of canon law; laity; associations of the faithful; ecclesiology

NOTA O AUTORZE

DR HAB. DOBROCHNA BACH-GOLECKA – prawnik, teolog, doktor habilitowany nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Europejskiego. Prodziekan do spraw badań naukowych i współpracy międzynarodowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.